

SEÇİLİ BAŞKENTLERİN KENT PLANLAMA ÖYKÜSÜ: ANKARA, BRASILIA, CANBERRA, ISLAMABAD, WASHINGTON DC

Aygül KILINÇ*

ÖZET

Başkent, bir ülkenin dışa bakan yüzüdür. Bu nedenle birçok ülkede, başkent in görsel ve işlevsel açıdan estetik ve kusursuz olması için özel bir çaba sarf edilir. Kent planlama eylemi, kentsel alanın düzenlenmesi çerçevesinde kent fonksiyonları arasında ahenkli bir işlevsellik yaratarak, kentsel alanı; sağlıklı, uyumlu ve yaşanabilir kılmaya başlıca uygulama aracı olmuştur. Dolayısıyla başkentler için kent planlama eyleminin özel ve ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle kentsel gelişmenin ve kent planlamasının kuramsal çerçevesi belirtildikten sonra, bir kent için başkent olarak seçilmenin ayrıcalıklı niteliği vurgulanmıştır. Sonrasında, seçili başkentlerin ilk kent planlama sürecini içeren kent planlama öykülerine yer verilmiş ve bu süreçte yaşanan sorunların, kentsel gelişmeyi nasıl ve ne yönde etkilediği konusu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentsel Gelişme, Başkent, Kent Planlaması

URBAN PLANNING STORIES OF SELECTED CAPITALS: ANKARA, CANBERRA, ISLAMABAD, WASHINGTON DC

ABSTRACT

Capital is a country's face looking at outside. Therefore, in many countries a special effort is exerted for making the capital aesthetic and perfect in visual and functional aspects. Creating a harmonious functionality between the urban functions in the frame of the urban-area arrangements; the action of urban planning has become the main means of application for making the urban area healthy, compatible, and habitable. Hence, the action of urban planning has a special and distinctive place in capitals. In this study; firstly the theoretical framework of the urban development and urban planning has been specified. Then, for a city, the distinctive feature of being elected as the capital has been emphasised. Lastly, the urban planning stories including the initial urban planning processes of the selected capitals have been handled; and the subject of how and in what direction the problems faced in these processes affected the urban development has been dealt with.

Keywords: City, Urban Development, Capital, Urban Planning

*Yrd. Doç. Dr., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

GİRİŞ

Kent, özünde barındırdığı dinamikler nedeniyle olgusal olarak sürekli değişip gelişmiştir. Bu niteliğinden dolayı da canlı bir organizmaya benzetilmiştir. Modernleşmenin de bir ölçütü sayılması nedeniyle tarihsel süreçte sosyal ve mekânsal gelişimine yön verilmek ve ona, bir kimlik kazandırılmak istenmiştir. Dolayısıyla kentsel alanda planlama, kaçınılmaz bir eylem olmuştur. Bir kentin, başkent olarak seçilmesi, onu, kamusal binaların fiziksel olarak konumlandırıldığı ve ülkenin, bu noktadan yönetildiği başlıca odak merkezi konumuna getirmiştir. Ayrıca ulusal ve uluslararası anlamda çok yönlü ilişkilere mekânsal anlamda ev sahipliği yapma niteliği, ona, diğer kentler arasından sıyrılarak bir cazibe merkezi olma fırsatı sunmuştur. Bu bağlamda başkentler, toplumun politik, ekonomik ve sosyal duruşlarını tanımlayan birer simge olarak nitelendirilmiştir.

Bu çalışmaya konu olan ve “seçili başkentler” olarak tanımlanan Ankara, Brasilia, Canberra, Islamabad ve Washington DC, mevcut çok sayıdaki ülke başkentlerinden sadece bir kaçıdır. Buna karşın farklı zaman dilimlerinde başkent niteliği kazanmakla birlikte bu başkentleri öne çıkaran, onları ayrıcalıklı ve araştırılmaya değer kılan bazı ortak niteliklerin varlığından söz edilebilir. Örneğin söz konusu başkentlerin, başkent seçilir seçilmez uluslararası bir yarışmayla başlayan bir planlama eylemine konu olması, ortak niteliklerden biri olmuştur. Planlama eyleminin, doğrudan siyasal iktidarın iradesi ve takdiri çerçevesinde gerçekleştirilmiş olması ve bu eylemin gerektirdiği finansal maliyetin, doğrudan siyasal iktidar tarafından üstlenilmiş olması

bir başka ortak nitelik olarak belirlemiştir. Ayrıca planlama eyleminin, kent planlama kuramlarından beslenen ve alanında uzman olan kent planlamacıları tarafından gerçekleştirilmiş olması, söz konusu bu başkentlere ilişkin ayrıcalıklı niteliklerden bir diğeri olmuştur.

Bu çalışmada, öncelikle kentsel planlamanın kuramsal çerçevesine ve başkent olmanın ayrıcalıklı niteliklerine yer verilmiştir. Devamında, alfabetik sıra gözetilerek, her bir başkent in kent planının hazırlanıp uygulamaya konulması sürecinde kent ya da konut tasarımı ölçeğinde yaşanan gelişmeleri içeren kent planlama öykülerine yer verilmiştir. Son olarak da her bir başkente ilişkin planlama eyleminin toplumsal beklentileri karşılama niteliği üzerinden söz konusu eylemin başarılı/başarısızlığı bağlamında ilk başkent planının zaman içinde nasıl ve ne yönde geliştiği/değiştiği üzerinde durulmuştur. Özetle bu çalışma, bir ülkenin en önemli kenti olarak kabul gören başkente ilişkin kent planlaması üzerinden kent planlama eyleminde yaşanan zorlukların doğru okunmasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

2. KENT PLANLAMASININ TARİHSEL ARKA PLANI

Kent, tanımlanırken, bir takım ölçütler kullanılmıştır. Söz konusu bu tanımlarda siyasal, fiziksel ve fonksiyonel ölçütler kullanıldığı gibi ikincil ilişkilerin yaşandığı mekân olarak yoğunluk, heterojenlik, uzmanlaşma ve işbölümü (Yıldız, 1995: 3; Duru, 2002: 7) gibi ölçütlerin de öne çıktığı görülmüştür.

“Tarımsal olmayan, üretim yapılan ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine varmış yerleşme türü” (Kartal, 1978: 5) şeklindeki kent tanımı, bu ölçütlerin çoğunu içermesi açısından en kapsamlı tanım olarak belirtilebilir. Kentler, tarih boyunca kültür ve medeniyetin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı kuvvet merkezleri olmuştur. Bugünkü arkeolojik veriler, tarihte ilk kent ve kentleşme olgusunun Güney Mezopotamya’da Uruk (Warka) ve çevresinde gerçekleştiğini göstermiştir (Çevik, 2005: 3). Batı dünyasındaki kent gelişmesi ise Atina, Korent, Isparta gibi Eski Yunan kentleriyle başlatılmıştır (Yörükan, 2006: 34). İlk kentler biçimlenirken, diğer bir ifadeyle antik kentler biçimlenirken, ortak hayatın birçok dağınık organını bir araya getirmiş, surlar içinde bu organların karşılıklı ilişkilerine olanak tanımıştır. Toplumsal yaşama ilişkin depolama olanağı (binalar, mahzenler, arşivler, anıtlar, tabletler, kitaplar) sayesinde ise kentler, karmaşık bir kültürü nesilden nesille aktarabilecek niteliğe kavuşmuştur (Mumford, 2007: 683-684).

Planlama, teknik açıdan geleceğe bakılıp gözlenen seçenekler arasında uyum seçimlerinin yapılması ve bunların uygulamaya konulması süreci olarak tanımlanmıştır (Baykan, 2004: 3; Baykan, 2007: 309). Bir başka tanıma göre planlama; sosyal, psikolojik ve politik açıdan arzu edilen ile mali ve teknik gibi olanakların bağdaştırılması eylemidir (Yavuz, 1978: 49-51). Planlama eyleminde kent plancılarına/tasarımcılarına ilişkin görev (misyon) ise şöyle tanımlanmıştır: Yeni yerleşme alanlarında modern yaşamın gerektirdiği tüm karmaşık ilişkiler ağıнын, mevcut yerleşmede yaşanan sorunları olabildiğince çözmeye yönelik yeni önlemlerin geliştirildiği bir planlama yaklaşımı geliştirme yetisini ortaya koyabilmiş olmalarıdır (Ersoy, 2007c: 22).

Kent planlamasının bir disiplin olarak gelişimi ve kabul görmesi yeni sayılır. Ancak tarih boyunca her uygarlığın kentleri mekânsal bir düzenlemeye konu olmuştur. Huot’un, eski uygarlıkların mekân düzenlemesine ve kent çehresinin karakteristik öğelerine bu anlamda işaret etmesi, söz konusu tespiti dayanaklık etmiştir (Hout, 2000). Sanayi Devrimi ile birlikte Avrupa’nın sanayileşmiş kentlerinde, ekonomik ve sosyal mekânda hızlı bir dönüşüm yaşanmıştır. Kentsel alanda karşı karşıya kalınan, kişinin alt yapısını oluşturan ve tüm ekonomik ilişki ve faaliyetleri kapsayan ekonomik mekâna; yine kişinin üst yapısını oluşturan ve kişinin benimsediği ve özümlediği tüm sosyal ve tinsel değerleri, tavır ve davranışları kapsayan sosyal mekâna ilişkin (Kartal, 1992: 50) sorunlar, kent planlama kuramlarının gelişmesinde başlıca tetikleyici unsur olmuştur. Tarihsel süreç boyunca yaşanan demografik, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler düzleminde kentler; antik kentler, sanayi öncesi kentler, sanayi kentleri ve sanayi sonrası kentler olarak sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda gelişen kent kuramları ise genel olarak geleneksel kuramlar ve çağdaş kuramlar şeklinde sınıflandırılmıştır (Keleş, 1972: 5-24). Ayrıca kent ütopycıalarının ideal kent modelleri ve 20. yüzyıl kent ütopycaları, kent sorunlarına karşı kurgusal olarak üretilmiştir.

Tarihsel süreç boyunca yaşanan kentsel sorunlar karşısında düşünürlerce kurgusal olarak üretilen ideal kent modellerinden bazıları uygulanabilmiştir. Ancak söz konusu bu ütopyik kent modellerinin büyük kısmı, kent tasarımcıları (planlamacıları) için yeni kent planlama modelleri oluşturma bakımından ilham kaynağı olmaktan öteye gidememiştir. Ertan’a göre, ütopycı sosyalistler olarak bilinen Saint-Simon, Charles Fouries ve Robert Owen tarafından yaratılan ütopyik (hayali) kent tasarımları, esas

itibariyle Sanayi Devrimi ile başlayan kapitalist üretim sürecinin yaratmış olduğu hızlı kentleşme, sağlıksız çalışma, sağlıksız yaşama ve barınma koşulları ile sağlıksız kentsel çevreye bir tepki olarak doğmuştur. Aynı şekilde Ebenezer Howard’ın “Bahçe Kent”; Frank Lloyd Wright’ın “Broadacre (geniş dönüm) Kent”; Le Corbusier’in “İşinsal Kent” ve “Çağdaş Kent” tasarımları da 20. yüzyıl kent ütopycaları olarak öne çıkmış (Ertan, 2004: 6-10) ve bu tasarımlar, birçok kent planlamacıya, geniş görüşlülük kazandırıp onların yolunu aydınlatmıştır.

19. yüzyılda hızlı sanayileşmenin ve sermaye birikiminin yaratmış olduğu olumsuz sosyal ve mekânsal dönüşüm nedeniyle kentsel reform hareketleri gelişirken, diğer taraftan kentsel yapı da bu iki unsurun sağladığı olanaklar üzerinden yeniden biçimlenmiştir. Diğer bir ifadeyle kent yapısını biçimlendirmede, yeni kapitalist sanayi ağırlıklı ekonominin oluşturduğu refah seviyesindeki yükselme ve kentsel reform hareketlerinin büyümesi etkili olmuştur (Thorns, 2004: 17-18). Söz konusu bu reformalist hareketlerin öngördüğü güzel kent hareketinin kökenleri Enlil (2011)’e göre, 19. yüzyıl Avrupa kentlerinin (Paris’in) geniş bulvarlarına dayanmasına karşın, söz konusu hareket, Amerika’da ortaya çıkmış ve burada gelişmiştir. Ancak 1930’lu yıllarda esin kaynağı olan Avrupa’ya geri dönerek, dönemin totaliter rejimleri altında bu hareketin görkemli projeleri, Avrupa coğrafyasında geniş uygulama alanı bulmuştur. Söz konusu bu harekette; simetri, üslup birliği, düzen, anıtsallık ve geniş bulvarlar gibi nitelikler öne çıkmıştır. Ne var ki, güzel kent hareketlerinin projeleri, üst gelir gruplarının beklentilerine odaklanmış ve bu hareket kapsamında, düşük gelir gruplarının gündelik yaşamları ve bunların karşılaştıkları sorunlar öncelenmemiştir. Ayrıca kentsel alana reformalist sembolik bir estetik anlayışıyla yaklaşılmış ve pahalı projeleri nedeniyle finansmanı güçlük yaratmıştır. Söz konusu “güzel kent hareketi”, seçilmiş başkentlerin kent planlama eylemi üzerinde de belirleyici olmuştur. Dolayısıyla tüm bu ütopyik kent tasarımları ve reformalist kentsel hareketler, kentsel planlama konusunda anlamlı bir bilgi birikimi sağlarken, aynı zamanda birçok planlamacının yetiştirilmesi ve süreç içinde daha toplumsal kent tasarımlarının üretilmesi konusunda önemli bir rolü üstlenmiştir.

Kentsel gelişme olgusu bağlamında sürekli olarak değişen kent sorunları karşısında daha sağlıklı ve yaşanabilir bir kentsel alan yaratmak için değişik zamanlarda, çeşitli kent planlama kurumları geliştirilmiştir. Çoğu kez önceki kent planlama kuramına bir tepki olarak gelişen söz konusu planlama kuramları, Klasik Kent Planlama Kuramıyla başlatılabilir. Bu kuramda, planlama; “etüt ve araştırma”, fiilen “plan yapma” ve “planı uygulama” biçiminde üç aşamalı bir eylem olarak görülmüştür (Keleş, 1997: 99). Bu üç aşamalı eylemin başlıca amacı; insanları sağlıklı, rahat ve güzel yerleşmelerde yaşatmak yönünde olmuştur. Ancak bu yaklaşımda ekonomi öğesine neredeyse hiç yer verilmemiş olması, planlamanın geniş ölçüde teknik bir çaba gibi görülmesine neden olmuştur. Kapsamlı Kent Planlama Kuramında planlama; bir yerel yönetim birimi tarafından hazırlanan ve o yerleşmenin fiziksel gelişmesine ilişkin kararların alınmasında başvurulacak siyasa rehberi şeklindeki bir resmi belge niteliğinde olmuştur (Ersoy, 2007a: 116-117). Bu yaklaşımın temel ilkeleri arasından en çok dikkati çeken ilkeler; kamu yararına hizmet etme anlayışı, planlama sürecinde vatandaşların katılımının desteklenmesi, planlamanın uzun vadeli ve kapsamlı olmasıdır (Şengül, 2007: 64). Stratejik Mekânsal Planlama Kuramı, 1980’li yıllardan itibaren planlama alanının gündemine, geleneksel planlama yöntemlerinin özellikle büyük kentlerde görülen yeni olgu ve sorunlar karşısında

yetersiz kaldığı eleştirisi üzerine, daha esnek bir planlama yöntemi olarak tasarlanmıştır (Gedikli, 2007: 229-231). Bu yaklaşım bağlamında, planlamanın uzun vadeli anlayışı terk edilmiş, buna karşın daha esnek kabul edilen ve piyasa eğilimlerinin kaygılarını dikkate alan planlama anlayışı yerleşmeye başlamıştır (Şengül, 2004: 27).

Kent planlaması sürecinde (planın hazırlanması, finansmanın sağlanması, uygulanması ve denetlenmesi aşamalarında) rol oynayan kent aktörlerine (devlete, yerel yönetimlere, sivil toplum kuruluşlarına, örgütlenmemiş kent halkına) bağlı olarak farklı uygulama modellerinden söz edilebilir. Kent planlama sürecindeki uygulama modellerden biri olan yukarıdan aşağıya planlama modelinde, devlet, mekânsal düzenlemeyi kendi anlayışı çerçevesinde aldığı kararlarla yine kendi uygular. Bu uygulama modeline bir tepki olarak gelişen aşağıdan yukarıya mekânsal planlama modeli ise geçekonu merkezli kentleşme olgusu bağlamında açıklanmıştır (Şengül, 2007: 78-79). Buna göre, modernist planlama yaklaşımının yukarıdan aşağıya planlama anlayışına karşılık geçekonu merkezli kentsel gelişme, aşağıdan yukarıya bir karar verme ve uygulama sürecine işaret etmiştir. Ayrıca 1960'lı yıllardan başlayarak toplumsal bir muhalefet ile gelişen ve aşağıdan yukarıya doğru planlama modelini destekleyen savunmacı planlama yaklaşımı ise çoğulcu bir toplumda, başta kent yoksulları olmak üzere, kentin ihmal edilen güçsüz ve korumasız kesimlerinin çıkarlarının savunulması ve planlama sürecine dâhil edilmesini amaçlamıştır (Ersoy, 2007b: 197).

3. BAŞKENT OLMANIN AYIRICI ÖZELLİĞİ

Başkent, siyasal iktidarın oturduğu, ulusal güç ve kültürün sunulduğu mekândır. Dolayısıyla yönetim, siyaset, ekonomik, askeri, bilimsel ve kültürel işlevlerin gerçekleştirildiği ve ülke halkının kaderine yön verildiği ana mekân durumundadır. Bu nedenle başkent, ülkenin aynası, gelişmişliğin sembolü ve milletin umudu olarak görülür. Tarihte ilk önemli başkentler, özellikle Doğuda Mezopotamya, Hindistan ve Çin gibi ülkelerde siyasal sistemin bir ifadesi olarak oluşmuş ve aynı şekilde Batı dünyasında da Rönesans Dönemi yeni kentlerinin pek çoğu, aynı amaçla kurulmuştur (Tankut, 1993: 21). 18. yüzyılın sonlarında kurulan Washington, 20. yüzyılın ilk yarısında kurulan Ankara ve Canberra ile İkinci Dünya Savaşı'nda sonra kurulan Brasilia ve İslamabad'ın siyasi ve coğrafi açıdan başkent olarak seçilme nedenleri farklılık göstermiştir. Ancak bu kentlerin, mevcut siyasal iktidarın iradesi sonucu başkent seçilmiş olmaları ve ülkenin gurur misyonunu yüklenerek şekilde yine siyasal iktidarın iradesi bağlamında ilk kent planlama eylemine konu edilmiş olmaları, söz konusu başkentlerin en önemli ortak noktalarını oluşturmuştur.

Başkentler, sahip oldukları işlevler ve nitelikler bağlamında kendi aralarında bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Wolman (2008), başkentleri; çok işlevli başkentler, uluslararası başkentler, politik başkentler, federal sistemdeki başkentler ve üniter devletlerdeki başkentler şeklinde sınıflandırmıştır. Çok işlevli başkentlere ekonomik, politik, sosyal ve kültürel anlamda her yönüyle işlevsel olan Londra, Paris, Tokyo, Moskova, Berlin örnek gösterilebilir. Uluslararası başkentler, diğer işlevlerin yanı sıra uluslararası alandaki etkin rolleriyle öne çıkmakta olup Londra, Tokyo gibi başkentler bu gruba birer örnek olarak verilebilir. Politik yönleriyle öne çıkan başkentlerin diğer fonksiyonları daha zayıf olup Ankara, Canberra, Washington DC, İslamabad ve Brasilia, bu grubun başlıca örnekleri olarak öne çıkmıştır. Federal sistemdeki başkentlere Washington DC, Brasilia, Can-

berra, Berlin; üniter devletlerdeki başkentlere ise Ankara ve Atina örnek verilebilir.

4. BAŞKENT ANKARA, BRASILIA, CANBERRA, İSLAMABAD VE WASHINGTON DC'NİN İLK KENT PLANLAMA ÖYKÜLERİ

Ankara, Brasilia, Canberra, İslamabad ve Washington DC, başkent ilan edildikten hemen sonra, siyasal iktidarın, bu kentlere ilişkin ilk girişimlerinden biri, söz konusu bu kentler için bir kent planı eylemi hazırlatıp uygulamaya koymak şeklinde gelişmiştir. Başkent ilan edilen bu kentlerin her biri için yapılan ilk kent planı hazırlama ve uygulama sürecinin öyküsüne, bu bölümde yer verilmiştir. Söz konusu başkentlerin kent/konut tasarımı ölçeğinde fiziksel düzenleme öyküleri, planlama eyleminin kentsel sorunları çözmeye ve toplumsal beklentileri karşılayabilme yetisinin değerlendirilmesi, ayrıca planın uygulanması sürecinde karşı karşıya kalılabilecek olası sıkıntılara ilişkin bir fikir oluşturulması açısından ele alınmıştır.

4.1. Başkent Ankara'nın Kent Planlama Öyküsü

Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan Anlaşmasının onaylanıp geçerlilik kazanması üzerine İstanbul'daki Anlaşma Devletlerinin birlikleri, 2 Ekim 1923'te İstanbul'dan ayrılmıştır. Bu gelişmeden sonra "Yeni devletin başkenti neresi olmalı?" sorusu akılları kuralamaya başlamıştır. Bizans'tan bu yana devletlere başkentlik yapan İstanbul, artık TBMM hükümeti yönetimine geçmişti ve yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yönetim merkezi oraya taşınabilirdi. Ancak Ankara, 27 Aralık 1919'dan itibaren Türk ulusal hareketinin yönlendirildiği merkez olmuş ve yeni devlet de orada kurulmuştu. O halde yeni devletin başkenti, Ankara olabilirdi. Başkent seçiminin bir yasa ile belirlenme aşamasına gelindiğinde, bu işi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu liderlerinden İsmet İnönü üstlenmiş ve arkadaşlarıyla Ankara'nın başkent olmasını düzenleyen bir yasa önerisini, Meclise sunmuştur. Tek maddelik bu öneri, 13 Ekim 1923 yılında TBMM'de büyük çoğunlukla kabul edilmiştir (Turan, 1998: 292-293). Bu tarihten itibaren Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yönetim merkezi, Ankara olmuştur.

Cumhuriyet'in kurucu kadrosu Ankara'ya geldiğinde, kent, demiryolu ve telgraf ağının uğrak noktası olmak dışında, genel anlamda diğer birçok Anadolu kentinden farksız durumdaydı (Cantek, 2003: 97). 1917 yılında büyük bir yangın geçiren Ankara, başkent ilan edildiğinde yirmi bin nüfuslu, yeşili, suyu olmayan tozlu ve çorak bir kasaba görünümü sergilemekteydi. Yeni başkentte yönetim binalarına, hastanelere, yabancı devlet adamlarını ağırlayacak konuk evine, eğitim ihtiyacını karşılayacak fakültelere, sinema, tiyatro, klüp, konferans salonu gibi kültür ve eğlence merkezlerine ihtiyaç vardı. Söz konusu kentte, milletvekillerinin ve devlet memurlarının oturacakları konutlar yoktu ve ulaşım yetersizdi. İnşaat malzemesi büyük zorluklarla bulunuyordu ve yetişmiş insan gücü yetersizliği nedeniyle mimar ve kent plancıları, yabancı ülkelerden getiriliyordu (Bayraktar, 2006: 111).

Başken Ankara'nın kentsel gelişimine büyük önem veren Atatürk, "Cumhuriyet'in başkenti olan Ankara'nın hızla imarı gereklidir; yeni ve çağdaş bir devletin çalışmasında düzen ve verim, bir uygarca imar edilmişlik içinde sağlanabilir" sözleri ile başkent imarının zorunluluğunu vurgulamıştır (Geray, 2003: 5-6). Yeni başkentin yeniden yapılandırılması için önce 16 Şubat

1924'de 417 sayılı Yasa ile Ankara Belediyesini bir taşra belediyesi olmaktan çıkarmak için İstanbul'daki Şehremaneti ile aynı görev ve sorumluluğa sahip Ankara Şehremaneti kurulmuştur. Ankara Şehremaneti, yetki ve görevleri bakımından İstanbul Şehremaneti ile aynı olup Yasa, yönetmelik ve kararlarında farklı olarak Ankara özel durumuna uygun olanları izleyecekti. Ankara şehremanetinin (Belediye başkanının) atama yolu ile göreve getirilmesi uygun görülmüş ve bu yıllarda Ankara Şehremaneti, yapı gereçlerinin ve altyapıların hızla üretilmesi için fabrikalar, santraller, işçi evleri, un ve ekmek fabrikaları kurmuştur (Tankut, 1993: 49-50; Geray, 2003: 7).

Ankara Şehremaneti, hizmet verdiği altı yıl (1924-1930) boyunca başarılı işler yapmakla birlikte, başarısız bulunduğu işler de yapmıştır. Başarısız olduğu işler arasında en başta kent imarı için 24 Mart 1925 yılında 583 sayılı Yasa ile yaptığı büyük kamulaştırma sonucu ele geçirilen yaklaşık 300 hektarlık kent toprağına sahip çıkamaması, dolayısıyla kenttin geleceği için bu toprağı kullanamaması olmuştur. Bu kadar büyük bir arazi parçasının kent planlaması için değerlendirilmemiş/değerlendirilememiş olması hem merkezi yönetim, hem de Şehremaneti için kaçırılan büyük bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Ankara Şehremaneti, arsa potansiyelinden yararlanamadığı gibi kurduğu inşaat malzemesi imalathanesiyle yapı maliyetlerini düşürememiş, dar gelirliilere ucuz konut üretememiş, su getirmeyi başaramamış, havagazı ve elektrik ağı tamamlama işini yabancı firmalara bırakmış ve kanalizasyon konusunda fikir bile üretememiştir (Tankut, 1993: 50).

1927 yılına gelindiğinde nüfusu 74.000'e ulaşan Ankara'da, düzensiz kentleşme nedeniyle geleneksel Osmanlı konutları, 4-5 katlı apartmanlardan oluşan yeni yapılaşma ve memur konutları olarak da bilinen bahçeli konutlar şeklinde üç tür konut görülmüştür. Ankara'ya ait ilk harita 1924 yılında Asker haritacılar tarafından hazırlanmıştır. İkinci görsel belge, kamulaştırma alanlarına ilişkin kroki olup bu iki görsel belge de geleceğe ilişkin bir düzenleme içermemiştir. Bu nedenle ilk planlama girişimi Şehremaneti'nin inşaat şirketine ısmarladığı iki plandan oluşmuş ve bunlardan biri eski kente, diğeri ise yeni kente ait düzenlemeleri içermiştir. Bu iki plandan biri olan ve yazında "Lörcher Planı" diye anılan "Yenişehir Planı" kabul edilip uygulamaya konulmuştur. İkinci plan ise hızla artan konut sorunu nedeniyle onaylanmıştır. Ancak Lörcher Planı başarısız bulunmuştur. Ne var ki, Yenişehir'in bir kısmı değişmeyecek bir şekilde belirlenmiştir. Bu olumsuz durum karşısında endişelenen siyasal iktidar, 1927 yılında, basın aracılığıyla "Ankara Kent Planı" yarışması düzenleneceğini bildirmiştir. Ankara kent planlaması için düzenlenen bu yarışmada; J.Brix, L. Jausseley ve Hermann Jansen'den oluşan üç kent plancısı yarışmıştır (Tankut, 1993: 53-67; Kurt, 2008).

Yarışmaya katılan kent planlamacıları arasında Jansen'in Planı başarılı bulunmuştur. Dolayısıyla Jansen, 1928 yılında, Lörcher'in dar kapsamlı planının uygulanan kısımlarının değiştirilmeden kalacağını kabul etmiş ve bu çerçevede "Ankara Kent Planını" hazırlamaya koyulmuştur. Diğer taraftan Şehremaneti'nin sahip olduğu teknik kadro ve yönetim yapısının imar uygulamalarını yönetemeyeceği kararına varılmış ve bu konuda yeni bir örgütlenme yapısı öngörülmüştür. Bu bağlamda 28 Mayıs 1928'de 1351 sayılı Yasa ile Ankara Şehri İmar Müdürlüğü (AİM) kurulmuştur (Kurt, 2008).

Yeni kurulan teşkilat, bağlı olduğu kurallara göre kendi karar organlarıyla imar planı yapmak ve yaptırmak için tam yetkili olup sahip olduğu fonları kullanma hakkına sahip olmuştur. 20

Ayrıca 1351 sayılı Yasada yapılan eklerle şuyulandırma (arazi ve arsa düzenlemesi) ve hamur yetkilerine de sahip olmuştur. Böylece Ankara özelinde Yenişehir ve Cebeci konut bölgeleri ile devlet yönetim merkezi, yüksek öğrenim kuruluşları, hastaneler, spor alanları ve kentsel alt yapılar inşa edilmiştir (Bademli, 1985: 158; Kurt, 2008).

Ankara kent plancısı Jansen, imar planını 300.000 nüfus ve yaklaşık 2.000 hektar alan için hazırlamıştır. Kentin makro formunun oluşumunda önemli katkıları olan planda özellikle topoğrafik verilerin iyi kullanıldığı, diğer taraftan büyümeye kapalı bir yapının oluştuğu görülmüştür. Taşıt yollarının sınırlı tutulması sonucunda Doğu-Batı aksında gelişme öngörülmemiş ve bu konuda ağırlık, Kuzey-Güney aksına verilmiştir (Kurt, 2008).

Bu dönemde, özellikle bürokrat kesimden kaynaklanan spekülatif baskılar ve kentsel rant sağlama sonucunda kent planında değişimler yapılmış, ayrıca Bahçelievler, Beşevler ve Çankaya semtlerinde plan dışı gelişmeler olmuştur. Bunları gidermek için 1938 yılında Çevre Düzeni Planı hazırlanmasına rağmen, plan dışı gelişmelerin önüne geçilememiştir. Jansen'in Atatürk'e sorduğu "Bir şehir planını tatbik edebilecek kadar kuvvetli bir iradeniz var mıdır?" (Atay, 2004: 488) sorusuna verilen cevabı, yanlıylayacak biçimde planda yapılan değişiklikler ve plan dışı gelişmeler sonucunda, 1938 yılına gelindiğinde Jansen, "planın altından imzamı silebilirsiniz" demek zorunda kalmıştır (Geray, 2003: 8-9; Kurt, 2008).

Cantek (2003: 127-128)'e göre, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'ya gelen yabancıların çoğu, Anadolu kültürü ile ilk kez karşılaşmıştır. Yerli halkı, coğrafyası ve iklimiyle Ankara, yabancılar için yaşanması zor bir yer olmuştur. Yabancıların kentteki varlıkları ve kentten yeni bir toplumsal düzenin inşa edilip uygulanacağı yer olması, yerliler içinde hayatı zorlaştırmıştır. Yerliler ve dışarıdan gelenler, yaşam kültürleri bağlamında birbirinden farklılaşırken, dışarıdan gelenler de kendi içinde tabakalaşmaya başlamıştır. Yazar'ın belirttiğine göre, kooperatifler, siteler, lojmanlar vb. yapılaşmalar, statüleri birbirine denk aileleri bir araya getirmiş ve bunların, içine kapalı "seçkin" cemaatler olarak hayatlarını sürdürmelerine olanak tanımıştır. Eşraftan, zengin ve hatırı sayılır bazı aileler dışında, yerlilerin dâhil olamadıkları (veya olmak girişiminde bulunmadıkları) bu cemaatsel yerleşimler, halk ile yönetici kadro arasındaki mesafeyi hep korumaya hizmet etmiştir. Dolayısıyla başkent Ankara kent planlama eylemi, büyük ölçüde rant odaklı spekülatif baskılara maruz kalarak, etkinliğini önemli ölçüde yitirmiştir. Söz konusu planlama eylemi, kentteki mevcut sınıfsal farklılaşmanın derinleşmesini önleyemediği gibi kentsel sorunlara çözüm de üretememiştir.

4.2. Başkent Brasilia'nın Kent Planlama Öyküsü

Brezilya'nın Orta güney kesiminde bulunan Goias eyaletinin merkezi ve en büyük kenti olan Goiania, yeni başkent olarak sonradan inşa edilmiştir (Martine, 2010: 45). Buna göre, 1955 yılındaki seçim kampanyasında tecrübeli bir politikacı olan başkan aday Juscilina Kubitschek, Brezilya halkına birçok vaatlerde bulunmuştur. Bu vaatlerden biri de yeni bir başkent sözü olmuştur. Esasında Kubitschek'e muhalefet edenler yeni başkent projesine karşı çıkmışlardır. Aynı şekilde geniş bir halk kesimi de projenin pahalı olduğu gerekçesiyle söz konusu projeyi eleştirmiştir (Story, 2006: 74-75). Ancak Brasilia, tarihi anlamda çok eski ve çekici bir yerdi. Burada kurulacak yeni bir başkent üzerinden ulusun zenginliği sembolize edilebilir ve aynı şekilde oluşturulması tasarlanan endüstriyel bu modern kent, Brezilya'nın bütünlüğünün simgesi olabilirdi. Kubitschek seçi-

mi kazanmış ve sözünde durarak yeni başkent Brasilia için imar planı hazırlama çalışmalarını başlatmıştır (Cornish, 2008). Dolayısıyla Brasilia, Brezilya'nın yeni başkenti olarak 1956-1960 yılları arasında inşa edilmiştir (Bertaud, 2001: 8).

Federal hükümet, 1956 yılında Brasilia kent planı için ulusal yarışma düzenle kararı almış ve başkent imarına ilişkin yarışma için oluşturulan Organizasyon Komitesi; muğlak bulunmakla birlikte 500.000 nüfus tahmini, baraj, suni göl, askeri havaalanı, otel ve başkanlık sarayından oluşan değişmez şartlarını açıklamıştır. 16 Mart 1957 tarihinde, yirmi altı gruba ait kent planlama tasarımlarının yarıştığı yarışmada, Brezilyalı mimar Lucia Costa'nın "Plano Piloto de Brasilia" olarak bilinen kent planı, Organizasyon Komitesi tarafından başarılı bulunmuştur (Acioly, 2010; Story, 2006: 84). Yeni başkent Brasilia inşa edildiği tarihlerde, çoğu Brezilya kentlerinin dağılık olduğu düşünülüyordu. Bu nedenle kentsel yaşamın tüm yönlerinden, işin ehli planlama uzmanlarının sorumlu olması gerektiği eğilimi hâkim yaklaşım olmuştur. Kentin tasarımı için seçilen kent plancısı Lucio Costa, bir marksist ve Le Corbusier'in öğrencisiydi. Le Corbusier, Lucia Costa'nın fikirleri üzerinde etkili olan biriydi. Le Corbusier'e göre, uyumlu kent, ilk olarak kent biliminden anlayan uzmanlar tarafından planlanmış olmalıdır. Kent plancıları, planlarını oluşturduktan sonra, söz konusu plancılar, muhalefet edilmeksizin planlarını uygulayabilmeliler. Bu görüşler, Brezilya cumhurbaşkanı olan ve dört yıllık hizmet dönemi boyunca başkent inşasında inisiyatif alan Kubitschek ile kent planlamacısı Lucia Costa tarafından paylaşıyordu (Bertaud, 2001: 8).

Yeni başkent Brasilia, kent planlamasında, bir güç izlenimi yaratacak şekilde, uçak modelinde tasarlanmıştır. Uçak şeklinde tasarlanan kent planında hükümet binaları, kokpitte (pilot köşküne) yerleştirilmiştir. Kanatlar ise oturma alanları için tasarlanmıştır. Uçak şekline benzeyen bu çekirdek kasabaya yaklaşık 20 km uzaklıkta uydu kentlerin inşa edilmesi tasarlanmıştır (Layton, 2012; Bertaud, 2001: 8). Buna göre, Costa'nın kent planı modeli, hafifçe yukarı eğimli basit bir haç işaretini, diğer bir benzetmeye göre ise havadan bakınca bir uçak figürünü andırıyordu. Buna göre Doğu-Batı (anitsal) eksensel ana gövde 9,75 km olup bu eksene parlamento binası, yüksek federal mahkeme binası, Planalto Sarayı'ndan oluşan yasama, yürütme ve yargı şeklindeki üçlü güç merkezi binaların yerleştirilmesi öngörülmüştür. Kuzey-Güney (yerleşim bölgesi) ekseni, 14,3 km olup bu eksen; oturma alanları, iş, ticaret, eğlence gibi tamamlayıcı fonksiyonlar için tasarlanmıştır. Kuzey-Güney ekseni üzerinde alçak ve yüksek sıralı süper bloklar oluşturulmuş ve her süper blok apartmanlara bölünmüştür. Dört bloktan oluşan mahalleler için okullar, kiliseler, marketler, yeşil alan, sağlık merkezleri, sinemalar gibi kent donatıları öngörülmüştür. Doğu-Batı (anitsal) ekseni uzak mesafeli heyecanlandırıcı mimarisi ile gösterişli bir atmosfer yaratırken, Kuzey- Güney (yerleşim bölgesi) ekseni yakın mesafeli, ayrıntılı ve içine kapanık bir görünüm sergilemiştir. Yerleşim bölgesinde oluşturulan tek biçim oturma alanlarıyla sınıfsal farklılığın ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Böylece bu ideal kent planının öngördüğü gibi, bir milletvekili ile özel şoförü komşu olabilecekti (Acioly, 2010; Philippopoulos, 2007). Apartmanların ön cephesi, giriş için kullanılacak ve bu cephede, çocukların, araba korkusu yaşamadan oyun oynayabileceği boş alanlar oluşturulacaktı. Arka cephe, araba giriş-çıkışı için düzenlenecekti. Trafik akışı ayarlanıp yollar, ana caddelere bağlanacaktı. Böylece modernizmin gerektirdiği bütün unsurlar, yeni başkent Brasilia'da da hayat bulacaktı (Acioly, 2008).

Bu kent planı, kent planlamacılar için rüya gibi bir projeydi. Çünkü planlamacıların ideal kent görüşleriyle birebir uyuyordu ve plan, imar için kullanılacak mekânsal alanla tam bir uyumluluk içindeydi. Planın uygulama aşamasında, plan üzerinde hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Başkent mimari tasarımında, plancılar tamamen özgür bırakılmış ve kent planına müdahale edilmemiştir. Bu planının anahtar noktası "ilham" olmuştur. Ne var ki, Lucia Costa'nın kent planı, tam ve düzenli bir taslak değildi. Ancak bu modern mimarlık okuluna aitti ve bu akım, Brezilya kent planlamasındaki hâkim anlayıştı (Acioly, 2008).

Kamuoyundan plana yöneltilen eleştirilere karşı yenilikçi (modernistler) kent plancıları eleştirilere karşı çıkmışlardır. Brezilya kentleri, halkın gelenek ve alışkanlıklarına göre biçimlenmiştir. Bu nedenle toplumda ütopyik bir anlayışın ürünü olan ideal kent modeline karşı tepkisel bir duruş oluşmuştur. Yenilikçiler, ideal kent tasarımıyla yeni değerler yaratmayı ve bu yaratılan yeni değerlerin toplumu motive edeceğini öngörüp oradan yeni bir toplum yaratmayı tasarlamışlardır. Kısacası ideal bir kentin yaratılması üzerinden, ideal toplumun yaratılacağı düşüncesinden yola çıkılarak, örnek bir proje tasarlanmıştır (Acioly, 2008). Başta Franco-Swiss, mimar Le Corbusier'den oluşan yenilikçiler, birbirinden farklı ve kabaca yapılmış bloklar arasına serpiştirilmiş izgara gibi sokaklardan oluşan geleneksel tasarıma karşıydılar ve bu anlamda Costa, Le Corbusier'in en parlak müridi olarak gösterilebilirdi (Philippopoulos, 2007). Ancak Brezilya halkı, geleneksel kent tasarımlarının başlıca özelliklerini oluşturan aşırı kalabalık, hastalık saçan kirli su çukurlarının bulunduğu sokaklar ve sosyal sınıf farklılığını belirginleştiren yapılaşma türüne alışık ve tercihleri de bu yönde yoğunlaşmıştır. Bu tercih karşısında kent plancılarının yapacağı tek şey, kent planını yasalastırmaktı. Böylece kent planına otomobil gibi yeni teknolojiler de dâhil edilebilecek ve makam-mevki ya da para gibi baskı araçlarının kullanılmasıyla, kent planını bozacak risklerin de önüne geçilmiş olunacaktı (Acioly, 2008).

Kubitschek'inin siyasi yönetimi boyunca, planlama faaliyetleri, fazlasıyla ideolojik karakterliydi ve planlama, yönetimin kontrolünde etkili bir enstrüman olarak görülüyordu. Başkent imar planı için mali olanaklar sağlandı ve tasarlanan imar planı, sonunda mekânda uygulamaya dönüştürüldü. Ülkenin birçok yerinden işçiler, başkent inşaatında çalışmak üzere Brasilia'ya akın edip gece-gündüz büyük bir hevesle çalıştılar (Acioly, 2008). Kent planına ilham kaynağı olan ütopyanın gerektirdiği gibi işçiler, mimarlar ve plancılar aynı şartlar altında yediler, uyudular ve tek tip giyindiler. Kendilerini "Brasilia'nın öncü İnşacıları" anlamına gelen "Candango" olarak adlandırdılar. Brasilia'da inşaat ve mühendislik işçileri, ulaşım ve traktör sürücülere, yol yapımı ve peyzaj ile ilgilenen işçiler olmak üzere toplamda 60 bin civarında işçi, 41 ay boyunca yoğun bir şekilde çalıştı ve bu çalışmada, 200'den fazla traktör ile buldozer gibi iş makineleri kullanıldı. 21 Nisan 1960 tarihinde yeni başkent resmi törenle açıldı. Bu süre boyunca temel kamu binaları, 3.500 konut, otel, hastane, okullar, su ve elektrik sistemleri, kanalizasyon ve telefon şebekeleri tamamlanmıştır (Acioly, 2010; Philippopoulos, 2007; Richards, 2010).

Mimari açıdan bir uçak şeklinde tasarlanan başkent kent planlaması, otoyollar ve onursal anıtların öne çıktığı özgün tasarımıyla tanımlanmış (Bertaud, 2001: 8) ve sonunda kent sakinleri, yeni konutlarına kavuşmuştur. Ancak yeni konutlar ve yeni mekânsal düzenleme eskisinden farklıydı. Kent sakinler, bundan rahatsız oldular ve yeni konutlarını garipsediler.

Yeni kentin mekânsal düzenlemesinde başlıca eleştiri noktası, binalar arası ulaşımı sağlayacak sokakların olmayıştıydı. Yani yayaların yürüyebileceği yollar yoktu. Binaların etrafında uzayan asfalt yollar, diğer bir binaya uzanmıyordu, sadece ana yollarla bağlantı sağlanmıştı. İnsanlar, açık alanları kullanarak karşıdan karşıya geçmeye çalışıyorlardı. Trafik ışıkları konulmamıştı. Dolayısıyla trafik akışını durdurup karşıya geçmek çok zordu. Yürüme zorluğu nedeniyle insanlar, her yere arabayla gitmek zorunda kalmıştır (Acioly, 2008).

Lucia Costa'nın kent tasarımından Brasilia'nın bir araba kenti olduğu ve buna göre tasarlandığı açıkça anlaşılıyordu. Yeni başkent genellikle boş görünüyordu. Çünkü insanların yürüyebileceği, köşe başlarında durup dinlenebilecekleri, yürüyerek restoranlara gidebilecekleri, çarşı-pazar dolaşım vitrin gezebileceği, durup trafik ışıklarının değişmesini bekleyebilecekleri noktalar, yollar, meydanlar vb. alanlar yoktu. Sokaklar olmadığı için sokak isimleri de yoktu. Posta adresi için harf ve numaradan oluşan tamamen ussal bir yöntem esas alınmıştı. Dolayısıyla başkentteki mekânsal düzenleme tamamen evde oturmak ve çalışmak üzerine kurulmuştu (Acioly, 2008; Philippopoulos, 2007; Layton, 2011). Kent planında, 25 yıl içinde kent nüfusunun 500.000'ne ulaşacağı tahmin edilmişti. Ancak 1985'de nüfus, 1.579.000'e ulaşmış ve bu rakam, ilk planda tahmin edilen nüfus oranının üç katından daha fazlaydı. Dolayısıyla Lucia Costa'nın Başkent Brasilia için tasarladığı kent planı, halkın beklentilerini karşılamaktan oldukça uzak bir nitelik sergilemekteydi (Acioly, 1987).

Bütün bu sorunlar karşısında insanlar, sosyal hayatlarının sınırlandırıldığını ve sosyal hayattan dışlandıklarını düşünmeye başlamışlardır. Ancak aşırı derecede standartlandırılmış bu mekânsal düzenleme yasal olarak değiştirilemezdi. Buna karşın insanlar, binaların ön cephesi yerine arka cepheyi kullanmaya başlamışlardır. Varlıklı kent sakinleri, kent çevresinde istedikleri özelliklere sahip özel konutlar yaptırıp oralara yerleşmeye başlamışlardır. Bu durum, özel konut üretme piyasasını canlandırmış, cesaretlendirmiştir. Böylece ideal kent planının esas unsurunu oluşturan sınıfsız toplumsal yapı, başkent merkezinin çevresinde, yasal olmayan yerleşim yerlerinin oluşmasıyla yıkılmış ve kent çeperinde, farklılıkları derinleştiren çeşitli sosyal sınıflara özgü yerleşim yerleri oluşmaya başlamıştır. Tüm bu sorunlardan dolayı kent planı, sonraki yıllarda oldukça değiştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle bu planlama eyleminin, gelecekte en az değişiklik gerektirecek şekilde yeniden tasarlanması hedeflenmiştir (Acioly, 2008; Philippopoulos, 2007; Bertaud, 2001: 8).

4.3. Başkent Canberra'nın Kent Planlama Öyküsü

Yüz yıllık İngiliz sömürgesinden sonra 1880'li yılların sonlarında altı Avustralya kolonisinde, ulusçuluk (milliyetçilik) eğilimleri yükselmeye başlamıştır. Bu yıllarda demiryolu sisteminin kademeli işleyişi ve telgrafın kullanılması, insanlar arasındaki iletişimi artırmış; koloniler arasındaki ticari rekabete rağmen iletişim ve ulaşım olanakları, farklı kolonilere mensup insanları yakınlaştırmıştır. 1898 tarihli Federal Kongrede, delegeler, yeni bir başkente ihtiyaç olduğu konusunda hem fikir olmuşlardır. Ne var ki, başkent konumlanacağı yer konusunda ciddi bir fikir ayrılığı söz konusu olmuştur. Sonunda koloni başkanları, 1899 yılında, federal başkent New South Wales de olması konusunda uzlaşmıştır. Ancak söz konusu bu bölgede, sağlıklı bir kentsel gelişme olgusu için, başkent konumlandırılacağı yer olarak seçilecek alanın Sydney'den en az 160 km uzaklıkta olması gerekiyordu. Öncelikle Avustralya Federal Cumhuriyeti, 1 Ocak

1901 yılında İngiliz Parlamentosunun bir yasası ile kurulmuştur. Sonraki yıllarda The New South Wales Hükümetinin yer göstermesi ile yeni başkent için inceleme başlatan Federal Parlamento, 1 Ocak 1911 yılında Canberra'da, 2356 m karelik bir alanda federal başkent kurulmasına karar vermiştir (Canberra, 2008).

Avustralya Federal Cumhuriyeti'nin başkenti olarak seçilen Canberra, uluslararası yarışma sonucunda kent planına kavuşan birkaç kentten biri olmuştur. Başkent için uluslararası kent planı yarışması, 24 Mayıs 1911'de başlamıştır. Başkent kent planı seçimi için oluşturulan Seçici Kurul, yarışma sonucunda finale kalan Alfred Agache, Eliel Saarinen ve Chicago mimarlarından Walter Burley Griffin arasından, en çok Griffin'in tasarımını beğenmiştir. Ancak Kurul, söz konusu Griffin planını biraz savurganca bulmuş ve bu açıdan eleştirmiştir. 1913 yılında Avustralya'da hükümet değişmiştir. Sonrasında kurulan yeni hükümetin uygulamaları çerçevesinde Griffin, başkent kent planlamasında yardımcı olmak üzere Avustralya'ya davet edilmiştir. Kent planlamacısı Griffin, yeni kurulan söz konusu hükümetin bakanı W. H. Kelli tarafından, Tasarım ve İnşaat Federal Müdürü olarak atanmıştır. Dolayısıyla planlamacısı Griffin, bu gelişmeden sonra başkent Canberra'ya ilişkin kendi planı üzerinde çalışmaya başlamıştır (Canberra, 2008; Meng, 2002: 2).

Avustralya coğrafyasına da bağlı olarak Griffin başkent tasarımında, topoğrafya ve peyzaj unsurları belirleyici olmuştur. Griffin tarafından tasarlanan ulusal başkent Canberra kent planında, kentin tam ortasına Capital Hill yerleştirilmiştir. Parlamento binasının konumlandırılacağı bu noktadan dışarıya doğru uzanan ve kentin farklı yönlerini gösteren üç ışınsal geniş caddenin her biri, bir setle oluşturulacak suni gölü de kapsayacak şekilde birleştirilmiştir. Söz konusu bu ışınsal caddelerin birleşiminden bir üçgen oluşturulmuştur. Üçgeni andıran alan içine ise yönetsel binalar yerleştirilmiş ve konutların bulunduğu alan, ışınsal ve geometrik sokaklarla düzenlenmiştir (Canberra, 2008; Capital, 2008; ACT Government, 2004: 5).

Griffin tarafından tasarlanan söz konusu Canberra kent planı, esas olarak 19. yüzyılda kentsel gelişmeye ilişkin olarak gerçekleşmiş bulunan iki genel yaklaşımdan etkilenmiştir. Bunlardan birincisi "güzel kent" yaklaşımıdır. Kentsel gelişmeye ilişkin bu yaklaşım, planlama ve peyzaj nitelikleriyle öne çıkmıştır. Bu yaklaşım bağlamında Griffin kent tasarımı, fikir babalığının Daniel Burnham tarafından yapıldığı Chicago kent planıyla büyük benzerlik gösterir. Ayrıca ikinci genel yaklaşım ise "bahçe kent (Garden City)" olarak bilinen ve Ebenezer Howard tarafından tasarlanan kentsel planlamaya dayanır. Griffin kent tasarımının etkilendiği belirtilen (Meng, 2002: 3) bu planlama yaklaşımında, düşük yoğunlukta nüfus ve gelişmiş bir ulaşım teknolojisi esas alınmıştır. Buna göre, kentler, tek merkezli bir formda daha fazla yayılarak büyüme yerine, yerleşim alanları, kentsel sistemin bir parçası olacak şekilde ve çok merkezli olarak tasarlanmalıdır. Ayrıca ulaşım teknolojilerinden yararlanmak suretiyle nüfusun, kentsel donatılardan (üniversite, orta dereceli okullar, sağlık kurumları, kültürel yapılar, eğlence alanları gibi) daha fazla beslenebileceği bir kentsel örgütlenme öngörülmüştür (Enlil, 2012). Dolayısıyla Griffin'de etkilendiği bu yaklaşım kapsamında ana kent ve birbirine demiryolu ve ana akslarla ile bağlanmış kentler sistemi öngörülmüştür. Esasında bu yaklaşımın nitelikleri, Canberra coğrafyasıyla da uyumluluk içinde olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı nedeniyle planlama için ayrılan fonların yetersizliği; yer seçme konusundaki kararsızlık ve Griffin'in bazı bürokratlarla çekişmesi sonucu 1921 yılına kadar, başkentte, fiziki anlamda çok az bir gelişme sağlanabilmiştir. Ayrıca yetkililer tarafından plancı Griffin'in sözleşmesi de yenilenmemiştir. Buna karşın Canberra'da, parlamento binasının inşasına başlanılmıştır. Ancak söz konusu bina, Griffin planında gösterilen yerde yapılmamıştır. Başbakanın evi, iki hükümet binası ve çeşitli binaların inşası Canberra'yı biraz geliştiren birkaç fiziksel faaliyet olmuştur. Ancak 1930'lu yıllardaki büyük kriz, başkentteki yapılaşma faaliyetini oldukça etkilemiştir. Sonrasında yani 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı, bu olumsuz durumun sürmesine neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası, siyasal iktidarın, başkent için ayırdığı para, sınırlı olmakla birlikte, her şeye rağmen imar çalışmalarına devam edilmiştir (Canberra, 2008).

Başkent gelişim düzeyini ve niteliğini araştırmakla görevli kılınmış bir Komisyon (seçilmiş) oluşturulmuştur. Bu Komisyonun başına John Overall, sonra da Sir John atanmıştır. Komisyon, uluslararası alanda ün yapmış kent planlamacılar ve mimarlarından yararlanma yoluna gitmiş ve bu bağlamda Londra'da, kent planlama profesörü olan William Holford'a ulaşmıştır. Holford, ulusal başkent için, bahçe kent olarak kalmalı; modern işletim sistemi geliştirilmeli; Avustralya'nın kültürel özelliklerinden birkaçına kent merkezinde yer verilmeli şeklinde önerilerde bulunmuştur. Komisyon, Griffin tarafından tasarlanan asıl kent planını çıkarıp üzerinde yeniden çalışmaya başlamış ve 1970 yılında "Genel Büyüme Stratejisi" ya da "Y-Planı" olarak adlandırdıkları kent planı hazırlanmıştır. Bu plan, 30 yıl boyunca başkent mekânsal gelişimine yön vermiş ve bu zaman zarfında Komisyon, Canberra'yı, ulusal başkentten çıkartıp uluslararası üne sahip bir başkente dönüştürmüştür. Ayrıca Griffin'in ilk planda tasarladığı suni göl, sonradan oluşturulmuş ve söz konusu mimarın adı, bu göle verilmiştir (National Capital, 2008). Sonuç olarak başkent Canberra'nın mekânsal düzenlemesinin uzun bir sürece yayılmış olması, zaman ve mali açıdan bir hayli masraflı olmuştur (Gordon, 2008).

4.4. Başkent Islamabad'ın Kent Planlama Öyküsü

Pakistan, 1947 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bu tarihten itibaren yeni bir başkent gerekli olduğuna inanılmış ve Islamabad, 1959 yılında Pakistan'ın yeni başkenti olarak seçilmiştir. 1959'dan 1963 yılına kadar uzanan süreçte Yunan mimar ve plancı C.A. Doxiadis, yeni başkent için kent planı çalışmalarını sürdürmüş ve mimar, 1961 yılından itibaren hazırladığı planı uygulamaya geçirmek için fiili anlamda çalışmalara başlamıştır. Başkent için yer seçimine karar verilirken, öncelikle bilimsel bir araştırma yapılmıştır. Ancak bu araştırma, politik düşüncelerin etkisinden uzak tutulmamıştır. Neticede yeni başkent kurulacağı yer olarak, Islamabad yerleşim alanında karar kılınmıştır. Bu kararın alınmasında söz konusu yerleşim alanının sahip olduğu bazı nicel ve nitel özellikler etkili olmuştur. Örneğin söz konusu alanın ulaşım yollarının üzerinde olması; bu bölgenin topoğrafik nitelikleri ve denize olan yüksekliği; seçilen bu alanın Himalaya Dağlarının eteğinde olması, ayrıca Rawalpindi yerleşim alanına olan yakınlığı (buradan işçi sağlama, ulaşım açısından yararlanma) gibi bir dizi unsur, yer seçim kararında belirleyici olmuştur (Maria, 2008; Adeel, 2012: 995-1002; Zaib, 2012: 3).

Esasında yeni başkent olarak seçilen Islamabad yerleşim alanı, tepeler ve düzlükler arasında uzanan kent formuyla ve tarihi dokusuyla; teokratik, demokrasi, otoriterlik ve totaliterlik arasında gidip gelen gerilimleriyle gelenekselliğin ve modernizmin mey-

dan okuduğu ve bu bağlamda eski bir ulusun ve yeni bir ülkenin başkenti olmaya hazırlanacaktır. Başkent için seçilen yer, 1165,5 km karelik geniş bir alandan oluşmuştur (Zaib, 2012: 3-4). Bu geniş alan üzerinde 54.000'in üzerinde köylü yaşamaktaydı. Yetkililer, yeni başkent kurulması için söz konusu bu özel mülklerin kamulaştırılması gereğine inanmış ve kamulaştırma sonucunda birçok köylü, gönülsüz olarak atalarından kalma mülklerini (arazilerini ya da evlerini) terk etmek zorunda kalmıştır (Hull, 2008: 506). Doxiadis tarafından tasarlanan Islamabad metropoliten alanın ilk imar planı; Ulusal Park, Rawalpindi ve Islamabad bileşenlerinden oluşmuştur. Diğer bir ifadeyle kent planı, "dynametropolis" olarak adlandırılan söz konusu bu esaslar üzerinde geliştirilmiştir. Metropoliten alanın üç ögesi olan Rawalpindi, Islamabad ve Ulusal Park'ın dört ana yol ile birleştirilebileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla Muree (Kashmir) Anayolu, Islamabad Anayolu, Soan Anayolu ve Başkent Anayolundan oluşan bu dört anayolun, dik açılarla birleştirileceği tasarlanmıştır. Ne var ki, yeni başkent için ilk kent planında tasarlanan söz konusu bu ana yollardan sadece Kashmir ve Islamabad anayolları inşa edilebilmiştir. Ayrıca Islamabad ve Rawalpindi'nin gelecekte trafik sorunu ile karşı karşıya kalmaması için kendi iç merkezlerinden Güneybatıya doğru gelişebileceği öngörülmüştür (Maria, 2008; Doxiadis, 2008).

Başkent için ilk kent plancısı Doxiadis, kentin öngörülmeden büyüdüğünü ve bazı dinamiklerden yoksun olduğunu ifade etmiştir. Plancı Stephenson, kentin asıl planında öngörülen büyüklükte olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine plancı Botka da uzun dönem kentin yararına olacak ara bir formül bulmuştur. Bu formüle göre, Rawalpindi ve Islamabad'ı içeren anayollar, iki kilometrelik aşamalarla dilimlere ayrılacak ve geliştirilmiş ızgara modeli uygulanacaktı. Söz konusu daire dilimleri; yönetim birimleri, oturma alanları, eğitim binaları ve ticaret binaları için kullanılabilirdi. Dolayısıyla kentsel alanda mekânsal yerleştirme, gelir gruplarına göre aşamalı olarak ve ızgara modeli kullanılarak dilimler şeklinde oluşturulmuştur. Yavaş akan trafik, alış-veriş faaliyetleri, geniş kareler şeklinde oluşturulan yerleşme alanlarının içine yerleştirilmiştir. Bu yerleşme biçiminde yollar, dik açılarla kesişecek şekilde tasarlanmıştır. Ne var ki, kent planında Rawalpindi için öngörülen mekânsal düzenleme, asla gerçekleştirilememiş ve başkent gelişim niteliğini olumsuz etkileyen bu durum, imar planını yürütmede yaşanan kurumsal zayıflığa bağlanmıştır. Diğer bir ifadeyle planın uygulanmasına ilişkin yetki görevinin; federal, eyalet ve yerel yönetim arasında açıklığa kavuşturulmamış olması, uygulamada bir yetki bunalımı yaratmış ve bu durum, kent planının gerektiği gibi uygulanmasını engellemiştir. Bunun yanı sıra "Başkenti Geliştirme İdaresi", 1960 yılında Federal Hükümete bağlı olarak ulusal başkent geliştirme ve mekânsal planlamayı yürütme amacıyla kurulmuştur, ancak fiili anlamda yetkileri sınırlı kalmıştır (Maria, 2008; Adeel, 2012: 996). Bu durum da kent planının gerektiği gibi uygulanmasını engelleyen bir başka unsur olmuştur.

Zaib'in belirttiğine göre, Doxiadis'in Islamabad kent planı, büyüleyici nitelikte olmuştur. Yazar'a göre, söz konusu bu plan; bir grafik, bir strateji, bir ideoloji gibi kent planlamasında çok yönlü görünümün sentezi olarak tanımlanabilir. Ne var ki, 20. yüzyılın unutulmuş bir planlama eylemi olmuştur. Ayrıca modernizmin son büyük vuruşlarından bir olarak nitelendirilen bu planın, birçok yöne çekilmiş olması, söz konusu planın öne çıkan en önemli özelliği olmuştur (Zaib, 2012: 2). Bu bağlamda başkent Islamabad'ın imarını olumsuz etkileyen ve kent planının gerektiği gibi uygulanmasını kesintiye uğratan başlıca unsurlar

finansal zayıflık; teknik ekip yetersizliği; federal, eyalet ve yerel yönetimler arasındaki yetki ve görev belirsizliği; her yönetim birimin kendi planı ve siyasası için çalışmış olması şeklinde sıralanabilir. Bu anlamda başkent Islamabad kent planlama süreci, bir kent planlama eyleminin siyaset ve bürokrasi müdahalesine nasıl yenik düştüğünün öne çıkan bir örneği olarak değerlendirilebilir.

4.5. Başkent Washington DC'nin Kent Planlama Öyküsü

Washington DC, Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal başkenti olup Columbia Bölgesinde bulunur. Ulusal başkent, 19. yüzyılda, basit bir şekilde ve yaygın olarak DC şeklinde yazılmıştır. Ayrıca federal kent ya da Washington kenti şeklinde de adlandırılmıştır. Bu kent için kullanılan DC kısaltmasının açılımı "District of Columbia" (Kolumbiya Bölgesi) şeklinde olup söz konusu bu kent, özel statülü bir bölge olarak kabul edilmiştir. Columbia Bölgesi, kendi içinde bir bütünlük görünümü sergilemiştir. Bu Bölge, Potomac ırmağının kenarında kurulmuş olup Bölgenin Güneybatı'sında Virginia Eyaleti; Kuzeybatı, Kuzeydoğu ve Güneydoğu'sunda Maryland Eyaleti bulunur. Ulusal başkent, adını, ABD'nin ilk Başkanı olan George Washington yönetiminden sonra, söz konusu bu ilk Başkanın soyadından almıştır. Bu Bölgenin adı olan Columbia adı ise Amerika kıtasını ilk keşfeden Cristopher Columbus'dan esinlenerek verilmiş ve Amerikan halkının, "Columbia" adında şiirsel bir çağrışım algıladığı belirtilmiştir (Washington, 2008).

On üç Amerikan kolonisi, İngiltere'ye karşı ayaklanarak 1777'de kabul ettikleri "Konfederasyon Maddeleri" ile zayıf ancak ortak bir otorite yaratmışlardır. 1787 Anayasası ile söz konusu koloniler, konfederasyondan federasyona geçilmiştir (Çam, 2000: 90-97). Ancak başkent seçimi ve başkent planlama çalışmaları federasyona geçmeden önce başlamıştı. Yeni ülkenin başkenti, James Madison ve Alexander Hamilton arasında Güneyde bir yer seçme üzerinde anlaşmaya varılarak kararlaştırılmıştır. Columbia Bölgesi, 16 Temmuz 1790 yılında Birleşmiş Devletler Anayasasının esaslarına göre federal bir bölge olarak kurulmuş (Washington, 2008) ve Washington DC, 18. yüzyılda etnik din, dil ve köken ayırımı yapılmaksızın tüm insanların ulusal başkenti olarak seçilmiştir. Washington DC'nin, sembolik olarak doğan bir başkent olduğu ifade edilmiş (Abbott, 2008) ve kentin birçok köşesinin, ulusal birleşmeye yönelik iletiler içerdiği belirtilmiştir. Bununla birlikte başkent için seçilen yer, Kuzeyli ve Güneyli devletler ile Potomac ırmağı boyunca Batıya yönelen bölgeler arasındaki etnik ve sınıfsal farklılıkları uzlaştırıcı nitelikte olmuş ve hükümetin kentte konumlandığı yer ise Potomac ve Anacostia ırmaklarının her ikisinden kolaylıkla ziyaret edilebilecek bir yer olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan söz konusu bu kent, ulusal başkent seçilir seçilmez, kentsel gelişimine yön verilmek üzere kente ilişkin planlama çalışmaları başlatılmış ve bu anlamda Washington DC'nin mekânsal (fiziksel) düzenlenmesinin bir planlama dâhilinde gerçekleşmesine büyük önem verilmiştir.

Washington DC'nin kent tasarımı için Binbaşı Pierre Charles L'Enfant, başkan George Washington tarafından seçilmiştir. Fransa doğumlu mimar, mühendis ve kent planlamacı Pierre Charles L'Enfant, Amerikan kolonilerine askeri bir mühendis olarak gelmiş ve Washington DC için 1791 yılında temel bir plan çizmiştir. Bu plan, Başkent'in ilk kent planı olmuştur. L'Enfant, Washington DC kent planı üzerinden Avrupa'daki kent tasarımlarından sonra yeni federal bir kent yaratmıştır. Çizdiği kent planı, o günün Avrupa kentlerinde ve Kuzey Amerika'nın büyük kısmında etkili olan Barok stili tarzında olmuştur. Söz

konusu kent planında, L'Enfant, büyük bir açık alan üzerine hükümetin önemli işlevleri arasında bağlantı olacak şekilde görkemli bir kent kurmayı tasarlamıştır. Kent planı, gidiş-geliş çemberlerinden ve dikdörtgen şeklindeki parklardan oluşmuştur. Ayrıca plan, ışınal olarak uzanan başlıca sokakları ve geniş caddeleri içermiştir. Uzun, köşegen ve geniş olan bu caddelere Virginia Caddesi, Pennsylvania Caddesi, Maryland Caddesi gibi federal devletlerin isimlerinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Kent planında; açık alanlara, kır manzaralı parklara, çeşitli heykellere ve anıtlara genişçe yer verilmiştir. Kentin ulaşım ağında, ağırlıklı olarak yeraltı toplu taşıma sistemi kullanıldığı için, ilk kent planında yer alan bu unsurların birçoğu neredeyse hiç bozulmadan ilk hallini korumuş ve günümüze kadar gelebilmiştir (Washington, 2008; Washington, 2012: 1). Esasında Federal Bölge için yapılan bu ilk kent planı, söz konusu kentin geleceği için elmas değerinde sayılmıştır. Çünkü bu ilk planda, her bir yön için 10 mil (16 km) mesafe öngörülmüş ve bu mesafe toplamda 100 mil (259 km) alana denk düşmüştür. Columbia Bölgesi, bitişik iki eyalet (devlet) olan Virginia ve Maryland'dan alınan toprak parçalarının birleştirilmesinden oluşturulmuştur. Diğer bir ifadeyle Potomac ırmağının Güney sırasında Alexandria Eyaleti, Kuzey sırasında ise Washington Eyaleti bulunmaktaydı. Washington DC, coğrafik ve geometrik olarak merkez seçilip söz konusu bu çevre alanlardan toprak kazanılarak, bölge, daha geniş bir alanı kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Washington, 2008).

Momford (2007: 493)'a göre, L'Enfant, kent planında, ağırlıklı olarak bulvarlara bağlı kalmış ve bunu mümkün kılan ise yapılaşmanın sınırlı niteliği olmuştur. Buna göre kent planlamacısı L'Enfant, cadde sisteminden değil, ana binalar ve meydanlarla işe başlamıştır. Bu noktalar arasında sadece trafiği rahatlatmaya değil, yol üzerinde güzelliklere ve parklara da dikkat ederek, aynı anda karşılıklı görüşü bir bütün olarak korumayı amaçlayan doğrudan bağlantı hatları, yani bulvarları tasarlamıştır. Dolayısıyla Washington DC, geniş ana bulvarların bulunduğu ve bu bağlantı noktalarının bir biri içine girdiği bir dizi trafik örümcek ağı şeklinde planlanmıştır. Söz konusu ana bulvarlar, 50 metre genişliğinde ve her bir bulvarın iki kenarında 3 metrelik yaya kaldırımı, her iki yanı ağaç kaplı 10 metrelik çakıl zeminli yürüyüş yolu, ortada ise 25 metre genişliğinde bir atlı araba yolu tasarlanmıştır. Yazar'ın belirttiğine göre, L'Enfant, kamu binalarına ve pazar yerine giden küçük bulvarların genişliğini bile 40 metre genişliğinde tasarlamıştır. Dolayısıyla bu ilk tasarıma çoğunlukla bağlı kalınması, Washington DC yerleşim düzeninin, çok fazla bozulmadan günümüze gelmesinde etkili olmuştur.

Esasında Washington DC, önemli bazı fiziksel yıkımlardan geçerek günümüze kadar gelebilmiştir. Örneğin 24 Ağustos 1814 yılında İngiliz kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen bir misillemede, Başkent Washington DC, ateşe verilmiştir. Dolayısıyla bu misillemede devlet binaları, eyalet meclis binası, hazine binası ve Washington deniz donanması yakılmıştır. Ateşe verilen ve yağmalanan bu binalar arasında, Beyaz Saray da bulunmuştur. Yanmaktan kurtulan az sayıdaki devlet binaları ise korunmuş ve korunan bu binalar, günümüze kadar kullanılabilir şekilde gelebilmiştir. Washington Anıtı, 1888 yılında açılmış ve bu tarihten sonra yapılan kent planları çerçevesinde, kentteki anıtsal eserlerin sayıca artması sağlamıştır. Bu eserlerin yapımı ise daha çok bağışlar ve katkılar üzerinden gerçekleştirilmiştir (Washington, 2008).

1929 tarihli Dünya Ekonomik Krizinin yaşandığı yıllarda Başkan Franklin D. Rooseveltin “Yeni Anlaşma”sı, ABD’ye ekonomik krizden kurtulma fırsatı sunmuştur. Ancak 1940’lı yıllarda yaşanan İkinci Dünya Savaşı boyunca, Başkent nüfusunda, büyük bir artış olmuştur. Sınırlı sayıdaki apartman katlarında oda arkadaşlığı iki kat artmıştır. Dolayısıyla konut sıkıntısı yaşanmaya başlanmış ve bu durum, toplumsal yaşamda sıkıntı yaratmış, ayrıca Başkentteki mevcut nüfus artışı; insanların otobüslerde, tramvayda yer yarışına girişmesine neden olmuştur. Başkent bölgesine ilişkin nüfus, 1950’li yıllarda doruğa ulaşmış ve bu bağlamda söz konusu sıkıntılar katlanarak artmıştır. Martin Luther King’in 4 Nisan 1968 de suikasta uğraması, Başkent’in bazı bölgelerinde ayaklanmaların yaşanmasına neden olmuştur. Ayaklanmalar şiddete dönüşünce, birçok işyeri ve bina yakılmaktan kurtulamamıştır. İç savaştan bu yana Amerikan tarihindeki en büyük işgal, Başkente, bu tarihlerde yaşanmaya başlanmıştır. İstenmeyen ve ülkeye zarar veren bu gelişme, kent planlamasına yeni bir yön vermiş ve metro inşaatı gibi yeni kent donatılarının, bundan sonra tasarlanacak kent planlarına dahil edilmesinde etkili olmuştur (Washington, 2008). Devam eden yıllarda havaalanı, alt yapıyı geliştirme projeleri, kirli su arıtma sistemi, kent eserlerini koruma ve bu eserleri artırma projeleri gibi unsurlar, kent planlamasına dâhil edilerek, kent donatıları çeşitlendirilmiş ve kentsel alan, daha işlevsel kılınmıştır.

Washington DC kent tasarımını ayırıcı kılan ve ilk kent planının çok az değişerek günümüze kadar gelmesinde etkin rol oynayan metro inşaatına, Başkent’in işgalinden sonra başlanılmıştır. Dolayısıyla metropoliten alanda, sağlıklı ulaşım akışını sağlayan ve günümüze kadar sürekli geliştirilen bu metro sistemi sayesinde, Başkent ile dış mahalleleri arasında sıkı ve işlek bir ulaşım ağının kurulmasında başarı sağlanmıştır. Diğer taraftan metro sistemi, Başkentte uygulanan ilk kent planındaki mekânsal düzenlemenin bozulmasını da önemli ölçüde önlemiştir. Dolayısıyla son iki yüzyıl boyunca ulusal başkent’in tasarımı için yapılan kent planları, Başkent’in ilk kent planı olan L’Enfant’ın tasarımı üzerinde sadece birkaç değişiklik yaratmıştır. Bu değişikliklerin en önemlileri, Başkent’in kent planlama eylemine ilişkin olarak oluşturulan McMillan Komisyonu tarafından 20. yüzyılın ilk bölümünde yapılan değişiklikler olmuştur. Söz konusu bu değişiklikler ise başta planlamacı Daniel Burnham olmak üzere diğer bir kaç kent planlamacıları tarafından hayata geçirilmiştir. Ancak L’Enfant’ın orijinal dikdörtgen tasarımı, baskın konumunu günümüze kadar koruyabilmiştir (Underwood, 2004: 47). Bu durum ise L’Enfant’ın Washington DC’ye ilişkin ilk kent planının, yapısal açıdan Başkent’in fiziksel dokusuyla ve kentteki sosyal beklentilerle aynı paralellik içinde olduğuna işaret etmektedir.

5. SONUÇ

Kent ve kent planlama kuramları, yüzyıllardır süre gelen kentsel gelişme olgusunu doğru okuma ve kentin gelişimine yön verecek unsurları doğru saptama konusunda rehber olmuştur. Söz konusu kuramların her biri, kenti mekânsal anlamda daha sağlıklı bir düzenlemeye kavuşturma amacı taşımıştır. Bu bağlamda kentsel mekânın kullanım biçimine ilişkin farklı yaklaşımlar sunulmuş ve bu anlamda fiziki uygulama modelleri geliştirilmiştir. Ancak bu yaklaşımların hiçbiri, kentsel gelişme olgusunu tek başına açıklayacak ve kentsel alanda karşılaşılan sorunları çözüme kavuşturacak kapsayıcı bir yaklaşım sergileyememiştir. Esasında bu durum, kentsel sorunların çok yönlü ve girift niteliğine bağlıdır. Buna karşın kent planlamacıları/tasarımcıları, söz konusu bu yaklaşımlar üzerinden beslenmiş ve dolayısıyla bu

yaklaşımlar, mimarlar ve kent planlamacılar için yol gösterici ve kafa genişletici nitelikte olmuştur.

Başkentler, ülkenin simgesi, halkın gurur kaynağı ve gelişmişliğin bir göstergesi olarak, mekânsal düzenine ve sosyal açıdan gelişimine büyük önem verilmiştir. Dolayısıyla hiçbir ülke, kentsel gelişimi plansız; fiziki dokusu bozuk; kent donatıları yetersiz; sosyal/kültürel örüntülerden yoksun; alt yapısı eksik; kent çeperi, denetimsiz ve plansız derme-çatma yapılarla dolu bir başkente sahip olmak istemez. Bu nedenle ülkeler, bağımsızlığını kazanır kazanmaz çoğunlukla yönetim merkezi olarak seçtikleri yerleşim alanının imarı ile doğrudan ilgilenmeyi başlıca görev kabul etmişlerdir. Hatta bazı ülkeler, ulusal başkentlerine uluslararası alanda saygın bir yer kazandırmak adına, sadece başkent’in kentsel gelişmesiyle yetkilendirilmiş (Washington DC ve Canberra’da olduğu gibi) özel bir birim dahi oluşturmuştur.

Seçili Başkentler için hazırlanan ilk kent planları, siyasi iktidarın iradesi sonucu hazırlanmış olup yine siyasi iktidar tarafından mali ve teknik olanaklar sağlanarak hayata geçirilmiştir. Siyasal iktidarların bu yaklaşımı, kent planlamasında, yukarıdan aşağıya uygulama modelinin tercih edildiğini göstermiştir. Aslında bu modelin tercih edilme nedeni; kent planlarının uygulandığı dönemle yakından ilintili olup bu çerçevede açıklanabilir gerekçeler içermektedir. Seçili Başkentlerin ilk kent planlama öyküleri değerlendirildiğinde şöyle bir sonuçla karşılaşılabilir: Mali olanakların sınırlılığı; kent planının, beklentileri karşılayamaması; planı yürütecek donanımlı bürokratların olmaması; ülkelerin savaş, siyasi ve ekonomik kriz gibi olumsuz bir süreçten geçiyor olması gibi gerekçelerden dolayı, seçili hiçbir başkente, ilk kent planı, tasarlandığı gibi uygulanamamıştır. Dolayısıyla bu planlardan arzulanan sonuçlar alınamamış ve kent planları, devam eden zaman sürecinde kısmen ya da tamamen değiştirilmiştir. Söz konusu bu ilk kent planlama eylemlerinde, siyasal iktidarın iradesine ve doğrudan girişimine rağmen (söz konusu dönemlerde yerel yönetimlerin çok daha zayıf bir yapılanma içinde olduğu da göz önünde bulundurularak), kentsel planlama eyleminin ne derece zorlu ve sıkıntılı bir çalışma olduğunu göstermesi açısından söz konusu bu planlama örnekleri, önemli sayılmıştır.

KAYNAKÇA

- ABBOTT, Carl (2008). “The Future Of The Ceremonial City”, <http://www.proquest.umi.com>, Erişim Tarihi: 19 Nisan 2008.
- ACIOLY, Claudio (2008). “Brasilia From Plan To Metropolis”, <http://www.ihs.nl/downloads/>, Erişim Tarihi: 07 Nisan 2008.
- ACIOLY, Claudio (1987). “Infrastructure Fort He Poor: The Cause of Brasilia”, <http://www.claudioacioly.com/>, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2010.
- ACIOLY, Claudio (2010). “Brasilia, From Plan to Metropolis: a Critique From the Perspective of Low Income Housing Policies”, <http://www.claudioacioly.com/>, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2010.
- ACT GOVERNMENT (2004). “City West Master Plan”, Urban Design and Projects Team /ACT Planning & Land Authority, May 2004, http://www.actpla.act.gov.au/data/assets/pdf_file/0016/2590/citywest-mp.pdf, Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2012.
- ADEEL, Muhammad (2012). “Assessing the Implementation of Rawalpindi’s Guided Development Plan Through GIS and Remote Sensing”, http://www.corp.at/archive/CORP2010_201.pdf, Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2012, s.995-1002.

ATAY, Falih Rıfki (2004). Çankaya, İstanbul: Pozitif Yayınları.

BADEMLİ, Raci (1985). Ankara 1985'den 2015'e, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.

BAYKAN, Günay (2004). "Şehircilik: Bir Kültür Ürünü Üretme Sorunsalı", Şehircilikte Reform, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu/6-8 Kasım 2003, Mersin: Mersin Üniversitesi/TMMOB Şehir Plancıları Odası, s. 1-17.

BAYKAN, Günay (2007). "Planlama Kuramı ve Kentsel Planlama Eğitimi", Melih Ersoy (der.), Kent Planlama Kuramları, Ankara: İmge Kitabevi, s. 307-349.

BAYRAKTAR, Erdoğan (2006). Gecekondu ve Kentsel Yenileme, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

BERTAUD, Alain (2001). "The costs of Utopia: Brasilia, Johannesburg, and Moscow", http://alain-bertaud.com/images/AB_The%20Costs%20of%20Utopia_BJM4b.pdf, Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2012.

CANBERRA (2008). "Short History", <http://www.canbera-house.com/>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2008.

CANTEK, L. Funda Şenol (2003). Yaban'lar ve Yerliler, İstanbul: İletişim Yayınları.

CAPITAL (2008). "Australia's Capital City", <http://www.tomur.net.au/>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2008.

CORNISH, Edward (2008). "UTOPIA: Lessons From Brasilia", <http://www.proquest.umi.co>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2008.

ÇAM, Esat (2000). Çağdaş Devlet Sistemleri, İstanbul: Der Yayınları.

ÇEVİK, Özlem (2005). Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

DOXIADIS, Constantinos A. (2008). 'Islamabad the Capital of Pakistan', http://www.doxiadis.org/files/pdf/Islamabad_project_publ.pdf, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2008.

DURU, Bülent; Ayten Alkan (2002). "20. Yüzyılda Kent ve Kentsel Düşünme", Bülent Duru ve Ayten Alkan (der.), 20. Yüzyıl Kenti, Ankara: İmge Kitabevi.

ENLİL, Zeynep (2011). "Reformist Yaklaşımlar: Güzel Kent Hareketi", <http://www.yildiz.edu.tr/~enlil/KPT/DERS10.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Kasım 2011.

ENLİL, Zeynep (2012). "Garden City", http://www.yildiz.edu.tr/~enlil/KPT/DERS11_a.pdf, Erişim Tarihi: 02 Ağustos 2012.

ERSOY, Melih (2007a). "Kapsamlı Planlama Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü", Melih Ersoy (der.), Kent Planlama Kuramları, Ankara: İmge Kitabevi, s.115- 171.

ERSOY, Melih (2007b). "Kapsamlı Planlama Yaklaşımına Karşı Liberal Eleştiri: Savunmacı Planlama Anlayışı ve Çoğulculuk", Ersoy Ersoy (der.), Kent Planlama Kuramları, Ankara: İmge Kitabevi, s.197-228.

ERSOY, Melih (2007c). "Planlama Kuramına Giriş", Melih Ersoy (der.), Kent Planlama Kuramları, Ankara: İmge Kitabevi, s.9-35.

ERTAN, Kuvılcım Akkoyunlu (2004). "20. Yüzyıl Kent Ütopyaları", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt. 13, Sayı: 3, 2004, s.5-21.

GEDİKLİ, Bahar (2007). "Stratejik Mekânsal Planlama: Planlamada Yeni Anlayışlar, Yöntemler ve Teknikler", Melih Ersoy (der.), Kent Planlama Kuramları, Ankara: İmge Kitabevi, s. 229-277.

GERAY, Cevat (2003). "Cumhuriyet'in 80'nci Yıldönümünde: Şehirciliğimiz ve Ankara", Ankara: TMMOB şehir Plancıları Odası Yayını, s.5-13.

GORDON, David L. A. (2008). "Ottawa-Hulland Canberra: Implementation of Capital City Plans", [http://www.biomed-search.com/article/Ottawa-Hull-Canberra-Implementationcapi-](http://www.biomed-search.com/article/Ottawa-Hull-Canberra-Implementationcapi-26)

tal/98248389.html, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2008.

HULL, Matthew S. (2008). "Ruled by Records: the Expropriation of Land and the Misappropriation of Lists in Islamabad", American Ethnologist, Vol. 35 No. 4 November 2008, http://www-personal.umich.edu/~hullm/MHull_2008_Ruled_by_Records.pdf, Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2012, s.501-518.

HUOT, Jean-Louis vd. (2000). Kentlerin Doğuşu, Ali Bektaş Girgin (çev.), Ankara: İmge Kitabevi.

KARTAL, S. Kemal (1978). Kentleşme ve İnsan, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 175.

KARTAL, S. Kemal (1992). Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Ankara: Adım Yayıncılık.

KELEŞ, Ruşen (1972). Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:332.

KELEŞ, Ruşen (1997). Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi.

KURT, Hacı (2008). "Türkiye'de Kent Planlarının Siyasal Amaçlarla Yozlaştırılması: Ankara Örneği", <http://www.e-sos-der.com/>, Erişim Tarihi: 03 Mart 2008.

LAYTON, Morgan (2012). "Urban Design & The New City Brasilia", <http://landscapeismorgan.files.wordpress.com/2011/03/brasilian-dissertation.pdf>, Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2012.

MARIA, Sajida Iqbal; Muhammad Imran (2008). "Planning of Islamabad and Rawalpindi: What Went Wrong", <http://www.iso-carp.net/Data/Case>, Erişim Tarihi: 07 Nisan 2008.

MARTINE, Georg; Gordon McGranahan (2010). "Brazil's Early Urban Transition: What Can It Teach Urbanizing Countries?", the International Institute for Environment and Development (IIED), August 2010, <http://pubs.iied.org/pdfs/10585IIED.pdf>, Erişim Tarihi: 14.08.2012.

MENG, Bunnarith (2002). "Urban Planning And Development Of The Australian Capital Territory Canberra: A Critical Review", Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning & Policy, the University of Sydney, Australia, http://www2.hawaii.edu/~csaloha/articles/Australian_Capital_Territory_Canberra.pdf, Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2012.

MUMFORD, Lewis (2007). Tarih Boyunca Kent: Kökenleri Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği, Gönül Kara ve Tamer Tosun (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

NATIONAL CAPITAL (2008). "Bulding Canberra From 1958-1988", <http://www.nationalcapital.gov.au/>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2008.

PHILIPPOPOULOS, Andreas; Andreas Mihalopoulos (2007). "Brasilia: Utopia Postponed", http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1494890, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2010.

RICHARDS, J. M.; J. de Sousa-Leão (2010). "1959 February: Brasilia", <http://www.architectural-review.com/archive/1959-february-brasilian-by-jm-richards/8607275.article>, Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2012.

STORY, Emily Fay (2006). "Constructing Development: Brasilia And the Making of Modern Brazil", <http://etd.library.vanderbilt.edu/available/etd-07282006-115412/unrestricted/EFS-dissertation.pdf>, Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2012.

ŞENGÜL, H. Tarık (2004). "Şehircilikte Reform Çabalarına İlişkin Metodolojik ve Kuramsal Bir Değerlendirme", Şehircilikte Reform, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu/6-8 Kasım 2003, Mersin: Mersin Üniversitesi-TMMOB Şehir Plancıları Odası, s. 19-29.

ŞENGÜL, H. Tarık (2007). "Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", Melih Ersoy (der.), Kent Planlama Kuramları, Ankara: İmge Kitabevi, s. 59-114.

- TANKUT, Gönül (1993). Bir Başkent'in İmarı, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- THORNS, David C. (2004). "Kentlerin Dönüşümü Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam", Hasan Nal ve Esra Nal (der.), İstanbul: Global Yayınları.
- TURAN, Şerafettin (1998). Türk Devrim Tarihi-2. Kitap, Ankara: İletişim Yayınları.
- UNDERWOOD, Carmel; Robert Underwood (2004). "The Making of a City", <http://exchanges.state.gov/englishteaching/forum/archives/docs/04-42-2-d.pdf>, Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2012, s. 47-57.
- WASHINGTON (2008). "Washington", <http://en.wikipedia.org/wiki/washington>, (Erişim Tarihi: 20 Mart 2008).
- WASHINGTON (2012). "A History of the National Mall and Pennsylvania Avenue National Historic Park", <http://www.nps.gov/nationalmallplan/Documents/mallpaavhistory.pdf>, Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2012.
- WOLMAN, Hal vd. (2008). "Capital Cities Their National Governments: Washington DC in Comparative Perspective", June 11, 2007, <http://www.gwu.edu/~gwipp/papers/wp030.pdf>, Erişim Tarihi: 07 Nisan 2008.
- YAVUZ, Fehmi vd. (1978). Şehircilik, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 412.
- YILDIZ, Ferruh (1995). İmar Bilgisi, Konya: Atlas Kitabevi.
- YÖRÜKAN, Turhan (2006). Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri, Ankara: Nobel Dağıtım.
- ZAIİB, Ahmed; Khan Mahsud, (2012). "Nature and the City: The Legacy of Doxiadis's Plan for Islamabad", <http://www.urbanpk.com/upkgallery/citypictures/Islamabad/Master%20Plan%20&%20Documentation/Islamabad%20-%20Nature%20&%20City%20The%20Legacy%20Of%20Doxiadis's%20Plan%20for%20Islamabad.pdf>, Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2012.